

Kőszegi krónika, 1938–1952. Székely László apátplébános feljegyzései. Szülőföld Könyvkiadó, Szombathely, 2015. 656 old.

Nagy adósság törlesztését vállalta a kiadó az utókor nevében, amikor sajtó alá rendezte és megjelentette Székely László költő, apátplébános óriási szellemi és írott hagyatéka egyik meghatározó darabját, a *Kőszegi krónika* kéziratát. Hosszú és termékeny élete alatt számos irodalmi és történelmi témájú írása született, de saját kora nem tette lehetővé, hogy ezeket a széles nagyközönség is megismerhesse. A család jóváhagyásával azonban a Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár munkatársai aprólékos munkával kiadásra alkalmassá tették a művet, amelyhez Dr. Veress András volt megyéspüspök előszót, Huber László, Kőszeg polgármestere pedig köszöntőt írt.

Székely László (1894–1991) a szombathelyi egyházmegye egyik legismertebb, hívei körében megbecsült és nagyon népszerű klerikusa volt. Papi szolgálatát Mikes János püspök kormányzása alatt kezdte, aki felismerve tehetségét, támogatta tanulmányaiban, és egyre felelősségteljesebb megbízásokkal látta el. Mindezek eredményeképp 1938-ban elnyerte a kőszegi plébánosi állást, és ekkor kezdte el lejegyezni új állomáshelyének eseményeit. Amint Pál Ferenc levéltáros-történész a napló szövege előtt olvasható, kiválóan megírt előszavából megtudjuk, az írás eredetileg nem naplónak készült, hiszen a feljegyzések nem magáncélból íródtak. Sokkal inkább tekinthető historia domusnak, azaz plébániatörténetnek, amely segíthette a szerző lehetséges utódát a plébánia ügyeinek áttekintésében. De a forrás messze túlmutat a plébánia eseményein. Székely László jóval több volt, mint plébános: egy vegyes nemzetiségű és vallású, gazdag történelmi múlttal és erős polgársággal rendelkező kisváros karizmatikus szellemi vezetője. Éppen ezért leírása az eseményekről hiteles és teljes körű bepillantást enged a történelem egy sorsfordító időszakában Kőszeg város történetébe. Két korszak határáról kapunk így pillanatfelvételt, amikor az események rendszereket sodornak el, és emberi sorsok fordulnak más, többnyire tragikus irányba. Bár néhol a kívülálló szemével próbálja meg láttatni a kort, tudjuk: ő a főszereplő. Még éppen beilleszkedik a Horthy-korszak katolikus reneszánszának utolsó éveit élő kisváros életébe, és kezébe veszi a kőszegi katolikuság sokrétű intézményeit, szervezeteit. Aztán jönnek a háborús évek és az egyre gyakoribb nehézségek, a nyilas, majd a szovjet megszállás és a kommunista diktatúra kiépülésének időszaka. A kötet lapjain megelevenednek a hétköznapiak. A nagy történelmi átalakulások a közösséget sem hagyják érintetlenül, ám ezek többsége nem hirtelen történik, hanem napról napra változik a világ. Székely írásának egyik legfőbb erénye, hogy a nagy események helyi lenyomatát őrizte meg rendkívül pontosan: hogyan változtak a körülmények, s benne a szereplők. És ebben a folyamatban semmi sem egyszerűen fehér vagy fekete. Külön érdekessége a leírásnak, ahogyan a rengeteg szereplőt jellemzi, néhol jellemváltozásukat is bemutatja. Sehol máshol fel nem lelhető epizódokkal találkozhat az olvasó. Megismeri a város és az egyházközség hétköznapijait, működési mechanizmusát. Érdekes anekdoták színesítik ezeket a leírásokat. Felsorolni is nehéz, hogy hány élettörténet tárul fel előttünk a kötet lapjain. Külön érdekesség, hogy a kőszegi Kálváriatemplom leégésének/felgyújtásának és újjáépítésének történetét itt első kézből ismerhetjük meg. De a második világháború helyi eseményei is hosszú oldalakat töltenek meg. Ennek a résznek köszönhetően sok új információt kapunk a nyilas kormány Nyugat-Magyarországon töltött heteiről.

A kötet olvasását nagyban megkönnyíti az az egyszerű eszköz, amellyel a szerkesztők minden lap tetejét ellátták: egy időskála mutatja, hogy épp melyik évben járunk. Ezáltal a vasos kötetet nemcsak kronologikusan, elejétől a végéig olvashatjuk, hanem bárhol felüthetjük, mindig tudjuk, melyik év eseményeit rögzíti a krónikás. A kötet szerkesztői (Hoósné Péterffy Alexandra, Pál Ferenc és Rétfalvi Balázs) hallatlanul nagy munkát végeztek: alapos és szakszerű jegyzetekkel segítik a szöveg jobb megértését. Közel száznegyven oldalt tesznek ki a fogalomtár, a méltóságsor, az életrajzi adattár, a név- és helynévmutató. Számos eddig nem publikált fotó teszi még izgalmasabbá és követhetővé az eseményeket. Pál Ferenc már említett bevezető tanulmánya részletes életrajzot közöl a szerzőről, és az életművében is elhelyezi az írást. A kötet végén öt visszaemlékezés is olvasható Székely Lászlóról: dr. Konkoly István nyugalmazott megyéspüspök, dr. Horváth Lajos volt püspöki irodaigazgató, dr. Simon Endréné Pével Judit, dr. Kiss Mária levéltáros és Jenkei Ede rövid írásai.

A kötet adatgazdagsága miatt elsősorban a kőszegi családok, kutatók, helytörténészek számára jelent óriási kincseshányát, de bárki számára élvezetes olvasmány lehet, aki egy kivételes ember életén keresztül akarja megismerni XX. századi történelmünket.

Bakó Balázs

Gereben Ferenc: „*Most minden valamirevaló férfinak itt a helye!*” *Egy első világháborús családi dokumentumegyüttes vallomásai (1914–1918)*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2017. 132 old.

Az első világháború centenáriumi könyvtermésének újabb gyöngyszeme Gereben Ferenc művelődésszociológus kötete, aki a családi hagyatékban talált rá nagymamája hadialbumára. Ebben az albumban a Szombathelyen elhunyt Keszler Aranka (1900–1989) őrizte meg a rokon és barát férfaitól a frontról és a kiképzésekről kapott levelezését. Szerencsés módon egyéb adatok (fotóalbumok, képeslevelezőlap-gyűjtemény), valamint családtörténet segítségével a levelezést a szerző kiegészíteni, színesíteni tudta, de gyakorlott kutatóként fáradtságot nem kímélve próbálta hadilevéltári forrásokkal, szakirodalmi feldolgozásokkal is pontosítani, további információkkal gazdagítani a családi gyűjteményt. Ezek segítségével nemcsak a „főszereplő”, Keszler Aranka korabeli középpolgári életébe nyerhetünk betekintést, hanem szinte teljes katonai pályák is élénk tárulhatnak.

A levélgyűjtemény 120 küldeményt őrzött meg 15 különböző katonától, akik huszoneves, művelt középosztálybeli altisztek, tisztjelöltek, tartalékosok, főleg tüzérek voltak, de huszár, „egészségügyis”, utász és császárvadász is akadt köztük. A legtöbbjük az orosz fronton harcolt, de többen az olasz hadszíntérről tudósítottak, és van kitekintésünk a montenegrói és a román harctérre is. Eljuthatunk hadikórházakba, kiképzőhelyekre, lövészárkokba, fedett bunkerokba, az orosz hadifogságba, és sajnos, találkozunk elesett katonákkal is. A gyűjtemény szinte a háború tömörített változata, szemtanúi lehetünk a huszárság átváltozásának, a tüzérség fejlődésének, és természetesen, a hangulatváltásnak is.

Megismerhetünk sokféle katonatípust, a háborúért lelkesedő, kötelességtudó tiszttól a már az elejétől fogva ellene berzenkedő, a harcoktól semmi jót sem váró kadétan át a katonáéletet vidám „szórazósként” feltűnő, kifejezetten dicsekvő hadapródig bezárólag. Vannak grafomán, szinte heti rendszerességgel többoldalas leveleket író hősszerelmesek, mint Schmeitzl Géza, aki 1915 nyarán került ki a frontra, és vannak a háború elején is megtört, fáradt, a civil élet kényelmét rendre visszaszűrő harcosok, mint Keresztesi István, aki 1916 nyarán orosz fogságba is esett. Fábry Lajos kadét csak egy levéllel jelentkezett szintén az orosz fogságból. A levelek mellett a szerző alapos kutatómunkája révén a kitérítéseiket, előléptéseiket szerényen elhallgató katonák előmeneteléről, dekóriumairól, áthelyezéséről is értesülhetünk. Gereben Ferenc igyekezett a levélíráások között mutatkozó információhiányokat más területeken is végzett kutatási eredményeivel pótolni.

Bár a címzett, Keszler Aranka leveleit nem ismerjük, közvetetten, valamint más családi adatokból nyomon követhetjük az ő sorsát is. Szívünkbe zárhatjuk a betegeskedő, háziasszony-képzőt, majd kereskedelmi iskolát végzett kamaszlányt, aki a háború alatt vált gyereklányból felnőtt nővé, sőt annak vége előtt asszonnyá. Édesbúsan el-elmosolyodhatunk gyermekes naivitásán, ahogy ő és barátnői a viszonylag békés hátsószágból, védett családi környezetükből a harcokra tekintenek. A katonákat hősöknek látják, elhiszik azt, hogy a fronton csupa vidámság az élet, amelyet néha szakítanak meg – természetesen csakis férfipróbát jelentő – harci cselekmények. A valóság azonban időről időre őket is visszarántja a földre. A hadifogságba került rokonok, barátok mellett Aranka szerelmének, Kis Károly tüzér hadapródnak, majd barátnője testvérének a halála sokkolja a családot.

Miközben magunk is szinte részesei lehetünk a harcoknak a levélrészleteket olvasva, a hátsószágból polgári életének felvillantásával (Aranka iskolái, nyaralásai, rokonlátogatásai) időről időre kiragad minket a könyv a pokolból, és megpihentethetjük zaklatott lelkünket, felidézve a boldog

békeidők nosztalgikus hangulatát. Ahogy a katonák számára is levelek jelentették az összekötő kapcsot a régi, otthoni, idilli, sőt idealizált világgal.

A rendszeresen levelezők (mint Schmidt Károly, Schmeitzl Géza vagy Pongrácz Károly) mellett találkozhatunk a csak egy levelet író Fábry Lajos hadifogollyal vagy dr. Matusovszky András főorvossal is. Mások, mint Saxlehner Tibor, Stromszky András/Andor eléggé ritkán jelentkeznek. Sajnálatos, hogy a levelezésgyűjtemény akkor szakad meg – 1917 elején – amikor már beleéltük magunkat a szereplők világába, és személyes ismerőseinkké válnak, amikor szinte átvéve Aranka helyét, várjuk az üzenetet fronton harcoló rokonainktól, barátainktól. De Gereben Ferenc lelkes kutatószemvédélyének köszönhetően nem hagynak minket cserben „hős fiaink”. Mintha egy háborús regényt olvasnánk, de ennek szereplői valódi hús-vér emberek, akik férfiasan, szenvedőn, döbbenettel, békevágygal telve is helytálltak, és adták életüket is, ha úgy hozta a sors.

A kezdeti lelkesedés a borzalmak hatására egyre inkább lelohadt, majd kezd átmenni valamiféle rezignált beletörődésbe, megkopik az uralkodó iránti kezdeti hűség is, de marad a hazaszeretet és a kötelességtudat, ahogy a címben is olvashatjuk a katonák „ars poeticáját”. 1916 nyaráról, a Bruszilov-offenzíva kellős közepéből íródott Schmeitzl Géza üzenete, aki szívesen menne szabadságra, „*de csak egy-két napra, azután vissza a harctérre, mert most minden valamirevaló férfinak itt a helye...*”. Aztán tanúi lehetünk annak is, ahogy ezzel a „valamirevaló férfival”, aki teszi a kötelességét, hogyan packáznak a katonai szervek, mire megkapja megérdemelt kitüntetését.

Kiemelkedő értéke a könyvnek, hogy nemcsak a levelekből idéz, hanem azon kívül is igyekszik mindent megtudni „hőseiről”, végigkövetni háború alatti és azt követő életüket. Egyes lezáratlan életutak szinte a háborút szimbolizálják, az ismeretlen sorsú levélírók mintha a háború számtalan eltűnt, névtelenné vált áldozatát jelképeznék.

A gazdag forrásanyag-feldolgozáson túl nagyra értékelhető a rendkívül olvasmányos stílus, a gazdag lábjegyzetelés, a színes képi illusztrációk helyes, kellő mennyiségű beillesztése, a szépen megtervezett borító is. Szemnek kicsit ugyan szokatlannak hat, és a kellemes olvasást sem segíti elő a könyv formája, de úgy hisszük, ez sem véletlen. Egy sarkaiból kiforduló, felborult világot mi sem jelképezhetne jobban, mint egy szokatlan alakú kötet, amely valóban nem ígér könnyed olvasmányt. A családi gyűjtemény feldolgozását lapozgatva 100 év távlatából mi is részesei lehetünk e létűnt, de mégis velünk élő világnak. Egyetérthetünk a kötelességtudó, harcias vagy épp az örök lázadó katonákkal, lehetünk szerelmesek vagy naívan álmodozók is, mint a korabeli kamaszlányok. Közönyösek viszont biztosan nem maradunk.

Szibler Gábor

Markó Péter: *Túl az előítéleteken*. Kiadja

Sárvár Város Önkormányzata és a Magyar Nyugat Könyvkiadó, Sárvár – Vasszilvágy, 2017. 238 old.

A könyv szerzője 1998 és 2006 között a Vas Megyei Közgyűlés elnökeként különleges helyzetben volt, hiszen a megye, az ország, Európa és a világ társadalmi-politikai mozgásait egyszerre élhette meg elméleti szakemberként, szociológusként és gyakorló regionális politikusként. Könyve kb. 16 évnyi időtávot fog át, esszéket és előadásszövegeket tartalmaz, amelyek különböző témaköröket érintenek.

Egyik fontos témája az önkormányzatiság kérdése, az ezeréves megyerendszer továbbélése (vagy esetleges megszűnése), valamint a megyék helykeresése a rendszerváltozás utáni, Európa felé forduló nyugat-pannon térségben. A gyakorlati kihívások mögött az írásokban megjelennek a XX. századi magyar szociológia töprengései a megkésett fejlődésről és provincializmusról – elsősorban az önkormányzatiság, a (vár)megyei lét tükrében. Elsősorban Bibó István és Szűcs Jenő nyomdokain idézik a kötet esszéi, hogy Magyarországra és a tágan vett kelet-közép-európai térségre igaz a – kontinens nyugati feléhez viszonyított – megkésett társadalomfejlődés és a perifériális helyzet; s éppen ezért vált, válhatott a nemesi vármegye a maradiság örök szimbólumává, amelynek ellenállásán újra

és újra elbuktak a haladó törekvések. Nem valósulhatott meg a Max Weber-i (és bibói) gyökerű hivatalnok-szemponitú önkormányzatiság, a bürokratikus igazgatás ideáltípusa, és – tágabban értelmezve – a szaktudásra épülő társadalmi, gazdasági rendszer.

Mindez pedig a politikusi (egyben önkormányzati politikusi) etika kérdéseit is felveti a kötetben, hivatkozással elsősorban Lukács György, Max Weber, Jürgen Habermas és Bibó István írásaira.

Ebben a tekintetben is érdekes báró Eötvös József államszervezési koncepciójának említése, amely az önkormányzatokat és azok hálózatát nevezi meg az erős állam túlhatalma elleni – és a montesquieu-i hatalommegosztáson túli – biztosítékként, amely így társadalmi nyugalmat és egyéni szabadságot lenne képes biztosítani.

Ezekben a mintegy 10–15 éve született írásokban mai szemmel érdekes látni, hogy a „modernizáció” hívei akkor a megye jövőjét a lassú elorsvasztásban, a megszüntetésben látták, feltételezve, hogy helyét, szerepét az egy közigazgatási szinttel magasabban működő régió veszi majd át, míg a „konzervatívok” újra valós politikai tartalommal és hatalommal kívánták ezt a szerepet megtölteni.

A másik gondolatcsokor a regionalizmus témája körül alakul ki. Az 1990-es évektől érezhető globalizációs hatás ellenhatásaként (vagy éppen csak azzal párhuzamosan érvényesülő jelenségként) megjelent a lokalizáció, amely alulról jövő kezdeményezésként a regionális (helyi) gazdaság meg erősödéséhez, a helyi kultúra felértékelődéséhez, sőt, térségközi együttműködési formákhoz vezetett. A kötetből pedig az is kiderül, hogy ezzel párhuzamosan – tehát Magyarországon Európai Unió csatlakozása előtt – érezhető volt az a félelem, amely szerint a nagy európai olvasztótégelyben feloldódnak és eltűnnek a kontinens sokszínű kulturális identitásai.

Erre az időszakra esett a térségközi kapcsolatok és együttműködések felerősödése, amely Vas megye esetében az Alpok–Adria Munkaközösség munkájába való bekapcsolódást jelentette. A kötet szerzője a heideggeri „Die Identität liegt in der Differenz” („önazonosságunk a különbözőségünkben rejlik”) tételben találja meg a korszakos szorongás gyakorlati feloldását: Európa egysége és belső hajtóereje éppen az etnikai és kulturális sokszínűségében van. Markó Péter ezt Habermas gondolatával egészíti ki, amely szerint Európa polgárainak közös európai politikai tudatra van szüksége, amelyet a modern európai társadalmakban jelen lévő, a kölcsönös megértésre koncentráló kommunikatív racionalitás is elősegíthet.

Az 1990-es években és a 2000-es évek elején még úgy tűnhetett, hogy – a korszellem hatásának megfelelően – a régió mint lehetséges közigazgatási egység fel-, míg a nemzetállam inkább leértékelődik, és a kialakulóban lévő Európai Unió valóban a szubszidiaritás elvét követi. A kötetből kiderül, Markó Péter gyakorló regionális politikusként reálisan látta azonban, hogy később – éppen hazánk uniós csatlakozásakor – megbukott a szubszidiaritás és a valódi regionalitás elve. A sokak által vágyott „régiónk Európája” elv tehát hamarosan elvesztette jelentőségét.

A kötet több esszéjében vissza-visszatérő gondolatkör továbbá a haza és haladás, valamint a kultúra és civilizáció kettőssége. A német gyökerű kultúra-fogalom (nemzeti identitás) szemben áll az egyetemes igényű civilizáció-fogalommal, míg Magyarországon a haza és haladás (XX. századi megfelelőikkel: népi–urbánus – megkövesedett, átjárás nélküli) kategóriák mentén alakult ki tartós társadalmi-politikai törésvonal.

A kötet szerzője szerint a 2001. szeptember 11-i terrorcselekmény-sorozat fontos cezúra: sokak számára ekkor válhatott egyértelművé a nyugati civilizáció két évszázados önbecsapása: a „haladás” ugyanis nem jó irányba tart. Markó Péter már ekkor leírta: a bipoláris világrend felbomlását követően mintha nem Fukuyama, hanem Huntington jövőképe valósulna meg.

Így viszont felmerül az alapvető kérdés: mi akkor a fejlődés iránya? A 2000-es évek elejéig – és sokak számára ma is – a technológia fejlődése volt egyenlő a haladással. A globalizáció nagy projektjéből sokan nem akarnak részesülni (Ulrich Becket idézve a globalizációval egybeforrt „koz-mopolita” kifejezés szitokszóvá vált), és mégis, a – kötet szerzője szerint – feltartóztathatatlan folyamattal szemben nincs védekezés, ellenállás, csak annyit tehetünk, hogy elsősorban szociális fókuszú reformokkal demokratikusabbá formáljuk a globalizációt.

Mindez a kialakuló világrend szempontjából pedig azt a kérdést veti fel, hogy Pax Americana lesz vagy globális kozmopolisz? Az utóbbi eshetőséget magyarázva megtudjuk, hogy ez nem

világkormányt, hanem regionális-kontinentális együttműködő államszövetségeket jelentene. Sloterdijket idézve, a világméretű folyamatok szintjén tehát a tágulásának végső stádiumát elért globalizáció lesz a teljes körűen kialakított új világrendszer.

Európa jövőjét, a jövőnket tekintve a szerző már a 2000-es évek elején is pontos előrejelzést ad: a kontinensünkön a szekularizált szellem lesz az uralkodó, és mivel ez éppen az ellenkezője a – közelmúltig Európa hatóerejét adó – Max Weber-i protestáns munkaetikának, ezért az erkölcsi hanyatlást egyértelműen Európa gazdasági visszaesése fogja követni. A nagy háborúkat elfeledő Európa és a nyugati világ a fukuyamai „történelem végén” otthonszerű művilágban él, ahol sem valódi politika, sem konfliktus nincs, csak a fogyasztás kultusza, azaz – Dosztojevszkijjel megfogalmazva – hedonista zűrzavar. A jelenkori olvasó megjegyzése: precíz diagnózis, pontos jövőbelátás, ám ismét felmerül a kérdés: akkor hogyan tovább? Az ipari társadalom valóban szükségszerűen deszakralizációhoz vezet, és ez tényleg visszafordíthatatlan folyamat?

Egy másik fontos gondolatkört a 2008-as globális pénzügyi válságot követően felmerült gazdasági-etikai kérdések jelentették. A szerző (és különösen Európa keleti fele) számára meglepő, hogy a válságra megoldásokat kereső Nyugat-Európában ismét felbukkant Keynes, és szalonképesé vált Marx. Mintha Európa szerencsésebbik fele elfelejtette volna Karl Popper – évtizedekig ható – kritikáját a szocializmusról (zárt társadalom). A kizökkent időt Polányi Károly – Stiglitz által is idézett – gondolatai billenthetik helyre: az önszabályozó piac utópiájával szemben a piacgazdaság nem öncél, hanem csupán eszköz egy alapvető cél felé.

Luhmann elmélete szerint a társadalom alrendszerekre szakadt, így a társadalom és a gazdaság alrendszere szétvált. A könyvben különösen érdekes annak a folyamatnak a bemutatása, amely szerint a szociológia történetén két egymással szembenálló szemléletmód húzódik végig, amelyek egymást váltogatva jelennek meg. Az egyik a társadalmi, másik a gazdasági szemléletet vallja meghatározónak (Montesquieu, Adam Smith, Ricardo, Marx, Max Weber), egészen Habermas kommunikatív cselekvés-elméletéig. Markó Péter szerint azonban Habermas túlértékelte a racionalitás szerepét, a valóságban kevés a megegyezés-orientált cselekvés. Így a szerző minden bizonnyal jól látja, hogy a 2008-as gazdasági világválság valójában azt mutatta meg, hogy a gazdasági alrendszer elkülönülése (és egyben túlhatalma) elérte a végső határát, innen már csak visszafele vezethet az út az erkölcsökhöz és a hétköznapi élet hagyomány- és normavilágához.

Szociológiai ihletésű előrejelzésében a szerző sejteti, hogy a tekintélyelvű állam iránti igény meg fog nőni. Így egyrészt Marx ismét előtérbe került, és míg a marxisták szerint a gazdasági rendszer túlterjeszkedése felelős a válsághelyzetért, addig a konzervatívok szerint az erkölcs és a hagyományos értékrendszer széthullása. Mindkét irányzat egyetért azonban abban, hogy piac és morál nem lenne szétválasztható.

Így következett el – Nico Stehr-t idézve – a „piacok moralizálása”, amelynek vesztesei a nemzetállamok és az identitásformáló nagy társadalmi intézmények lesznek. Mivel a modernizáció elérte a lehetséges határát, a társadalom alrendszerekre bomlása tovább nem fokozható, ezért az etika irányító szerepére lenne szükség.

Korunk és térségünk aktuális válsága, az „új népvándorlás” kapcsán felmerül az erkölcsi kérdés: a magát más kultúrák által fenyegetettnek érző ember mit tegyen? Markó Péter Mészöly Miklóst idézve válaszol: „mesziticé” kell válni a túléléshez. A politika terén a bevándorlási hullám a szerző szerint a nemzeti önrdekek felerősödéséhez vezet, márpedig a nemzet tudat gyűjtőeszköz, amelylyel „az emberek félelmeire játszó politikusok” a „túl sok Brüsszel” üzenetével erős nemzetállamot akarnak, és elutasítják a globalizációt.

A szerző szerint ez hibás gondolkodásmód, hiszen – miközben a nemzetek feletti politika erősödik – a lokális nemzetállamok csak a globális elismertség alapján működhetnek (azaz valójában függenek a globalizációtól). Ulrich Beckre hivatkozva a szerző bírálja a nemzeti alapon álló Európa-szemléletet, ugyanis ha maradnak a nemzetállamok, akkor nem lesz Európa, ha pedig lesz (föderális) Európa, akkor nincsenek nemzeti tagállamok. Az olvasó levonhatja a konzekvenciát: Európa vagy föderális lesz, vagy nem lesz.

Itt jutunk el a könyv egyik kulcsgondolatához, ismét Becket idézve: a realista kozmopolita szemléletnek kell érvényesülnie. Azaz miközben a meglévő nemzeti jogok és politikai kultúrák érvényesek maradnak, beleolvadnak egy európai jogi kultúrába; az új, kozmopolita Európa a különbözőségek Európája lesz.

Laki Ferenc

Szemed a pályán legyen! *Mozdonyfüstös néprajz.* Szerk.: Balázs Géza, Molnár Gergely. Bp., Magyar Szemiotikai Társaság, 2017. 196 old.

A vasutakról kezdetben leginkább csak műszaki végzettségűek publikáltak. A főleg leíró jellegű publikációik többnyire csupán a vasútüzemek műszaki paramétereit hozták, jellemzően forrásmegjelölés nélkül. A vasutak történetének feldolgozásánál a XX. század utolsó harmadáig nem volt jellemző a gazdaságra, a társadalomra, a településfejlődésre, az életmódra stb. gyakorolt hatásoknak a vizsgálata és bemutatása. A közelmúltig pedig néprajzi megközelítésre sem történt próbálkozás, mert a vasutat nem tartották néprajzi témának. Ma már vannak kötetek,¹ tanulmányok,² sőt a témában Szegeden 2013-ban már konferenciát is szerveztek *A vasút szerepe az Alföld életében* címmel – a helyi egyetem néprajzi tanszékének jóvoltából. 2017-ben egy újabb, a jelen írásban bemutatott kötettel gazdagodott a téma szakirodalmába. (Bár egy-két tanulmány inkább csak adalékokat ad a néprajztudomány számára.) A néprajzkutató Molnár Gergely *A vasút antropológiájának „talpfáiról”* című bevezető tanulmányában helytállóan megállapítja, hogy a korábbi szakirodalmakra „jellemző ... az elfogult hangnem, a vasút okozta fejlődés pozitívumainak egyoldalú kiemelésével, miközben a népi kultúra átforgalmazásáról, illetve a tájtalakításról s további, negatív előjelű tényezőkről alig szólnak”.³ A továbbiakban megemlíti, hogy a „társadalomnéprajzban meglehetősen elhanyagolt terület a vasútnéprajz”.⁴ A szerző tollából olvasható a kötetben egy másik értekezés is, amely előbb országos, majd helyi, kecskeméti példa alapján a vasútállomások néprajzát és társadalmát, a pályaudvarok funkciógazdagságát mutatja be.

Balázs Géza nyelvész, néprajzkutató tanulmányai közül az első a partiumi, a Nagyvárad környéki vasutak kiépítésével, történetével, „Trianonjával” foglalkozik. Célzerű lett volna megjegyezni, hogy Nagyváradot csak a trianoni békediktátum után, Erdélytől megkülönböztetve sorolják a Partiumhoz. A bevezető táj, földrajz, geopolitikai témájú egység erre alkalmas lett volna. A tanulmányban Fónagy Jánosra hivatkozva irt belső gyűrű, amely a sugárirányú vasútvonalat kapcsolta össze, félrevezető. Azt a benyomást kelti, mintha létezett volna „Nagyvárad–Munkács–Kassa” (39. p.) vasútvonal. A külső gyűrű esetében vasi vonatkozás is olvasható a Nagykanizsa–Szombathely–Sopron–Pozsony vasúti összeköttetés révén – megjegyzem, hogy e viszonylatban sem jártak közvetlen vonatok. E kiemelések is tükrözik, hogy a témát nemcsak helyi szinten, hanem nagy-magyarországi keretben, kitekintéssel vizsgálja a szerző. A néprajzkutató nyelvész egy másik tanulmányában a vasút múltjából, jelenéből kiindulva némi jövőképet kíván vázolni. Meglepő, hogy dolgozatában a „magyar vasút története 1846-ban kezdődik a ... Budapest–Vác vasútvonal megnyitásával”.⁵ Megjegyzem, hogy Budapest csak 1873. január 1-je óta létezik! A hazai első közforgalmú vasútvonal a pozsony–nagygyombati lóvasút 1840 szeptemberében átadott Pozsony–Szentgyörgy szakasza volt.⁶ Már a szocialista kori nagy magyar történelmi szintézisvállalkozásban is olvasható, hogy „A legelső

- 1 BALI János, MÁTÉ György (szerk.): Talpfák. Néprajzi írások a vasútról. Bp., ELTE Néprajzi Intézet, 2008.
- 2 BALÁZS Géza: A vasút megszüntetések társadalmi, néprajzi hatásai a Kádár-rendszerben. = *Vasi Szemle*, 2008. 2. sz. 180–195. p.
- 3 MOLNÁR Gergely: A vasút antropológiájának „talpfáiról”. Bevezető gondolatok. In: Balázs Géza, Molnár Gergely (szerk.): *Szemed a pályán legyen! Mozdonyfüstös néprajz*. Bp., Magyar Szemiotikai Társaság, 2017. (továbbiakban: BALÁZS – MOLNÁR, 2017.) 8. p.
- 4 I. m. 12. p.
- 5 BALÁZS Géza: A legjobb szándékok küzdelme a vasút jövőjéért. In: BALÁZS – MOLNÁR, 2017. 173. p.
- 6 FRISNYÁK Zsuzsa: A magyarországi közlekedés krónikája, 1750–2000. Bp., História–MTA TTI, 2001. 26. p.

magyarországi vasút Pozsony–Nagyszombat–Szered között még lóvontatással indult el az 1840-es évek elején.”⁷ A pest–váci vasútvonal csak a gépi (gőz-) vontatás terén volt az első! Az 1968. évi közlekedéspolitikai koncepció következtében megszüntetett vasútvonalak körében megtalálható az őrségi is. A vasút jövőjéért, fejlesztéséért felsorolt érvek körében javasolt vonatok közt olvasható a Sopron–Szombathely–Nagykanizsa–Kaposvár–Pécs–Baja–Szeged–Békéscsaba közötti is.

A vasutasok görbe tükörben jelennek meg Kemecsi Lajos hangulatos tanulmányában, amely a XIX. század második felének élclapjaiban napvilágot látott vasutas témájú karikatúrákkal foglalkozik. Nemcsak a vasút, a vasutasok, de még a méltán ismert államtitkár, majd miniszter Baross Gábor karikázásáról is olvashatunk. A téma legismertebb élclap-figurája ekkoriban Pokrócz Ádám volt. Bednatics Gábor irodalomtörténész a vasúttal mint irodalmi témával foglalkozik, bizonyítva összetett szerepét. Megállapítja, hogy „A technika vívmányai között kevés olyan már-már mitikus emelkedett eszköz van, mely az irodalomban oly sikeres utat járt volna be, mint a vonat.”⁸ Tótfalusi Márton újságíró publikációjában a vasutas zsargon nyelvi sajátosságait, a bürokratikus és körülményes szaknyelv és az egyszerűbb zsargon átfedéseit járja körül, és ismerteti utóbbiak néhány érdekességét. Foglalkozik a köznyelvbe átkerült számos vasúti kifejezéssel: sínen vagyunk, kisiklott az élete, vakvágányra tévedt. . .

Sári Zsolt néprajzkutató muzeológus a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum vasútnéprajzi vonatkozásait veszi számba, például az 1892-ben – néhány sorral lejjebb 1883-ban (138. p.), a következő oldalon 1882-ben (139. p.) – épített mezőhegyesi vasútállomás műemlék jellegű felvételi épületét, a korabeli kisújszállási bakterházat és vasúti illemhelyet, valamint a legnagyobb szenzációnak számító skanzenvonatot. Az immár Szentendrén szolgálatot teljesítő, 1932-ben gyártott motorkocsi történetjének tárgyalása során kiderül, hogy a II. világháború végén a szombathelyi fűtőházban esett át motorjavításon. A skanzen vasúti vonatkozásai sorában kitér a szerző a 2011-ben *A vasút fénykora – a vidék modernizációja* címmel rendezett társadalomtörténeti és társadalomnéprajzi időszaki kiállításra. György Sándor Balázs történész a szocializmus korában visszaéléseiről elhíresült „vasutaskirály”-ról, a bátaszéki állomásfőnökről, leváltásáról írt. A rendszerváltás utáni generációk e tanulmányból is képet kaphatnak a kommunista pártállam működéséről, kiskirályairól. Máté György néprajzkutató muzeológus a lakó- és munkahelyként is funkcionáló polgári kori őrházak épületét, kertjét, mindennapi életét mutatja be nemcsak a szakirodalomra, hanem a MÁV Archivum forrásaira is építve. Az egyik bakternek a MÁV Szombathelyi Üzletvezetőségéhez 1914-ben írt és a kötetben idézett panaszos levele szintén vasi vonatkozású. Nagy József *Fényképező vasutasok – a vasút fényképeken* címmel fogalmazta meg gondolatait. A MÁV Szegedi Igazgatóságának területéről számos képet hoz, annak ellenére, hogy a szocializmus korában tilos volt katonai, stratégiai szerepe miatt a vasutat fényképezni, mindezt egy lefotózott tábla is bizonyítja a 167. oldalon.

A fűzött, fekete-fehér nyomású, illusztrált könyv 9 szerző 12 tanulmányát tartalmazza. Néhány esetben nem eléggé átgondolt a címadás. A *Vasutas karikatúrák* címből ugyanis nem derül ki, hogy a szerző csak a XIX. század utolsó harmadának élclapjaival foglalkozik, s a későbbiekkel, mint például a *Ludas Matyival*, nem. Az *Élet a bakterházban* címből ugyancsak nem tudhatjuk meg, hogy a polgári, vagy a szocialista kori életmódot mutatja be, tárgyalja a szerző. Körültekintőbb szerkesztéssel el lehetett volna kerülni, hogy például más legyen a cím Sári Zsolt értekezésének az elején és a tartalomjegyzékben, vagy a „wc” – „vécé” eltérő írása egy tanulmányon belül, egy oldalon (142. p.). Balázs Géza egyik írásának a végén a szakirodalmi besorolás sem egyértelmű, nem az abc-t követi (56–57. p.). A tanulmányok befogadását számos kép, térkép segíti. Utóbbiak gyakran, kicsiny voltak miatt kevésbé értelmezhetők (25., 52. p.), valamint hiányzik a képaláírásukból az évszám, amely jelezne azt, hogy melyik évi állapotot tükrözi a térkép. A képaláírások sem következetesek, esetenként nem precízek, az egyik sajtóhírnél csak a következő áll: „7. kép. Az augusztus 2-i cikk” (155. p.), másutt pontos a sajtóforrás címlírása (például 61., 64., 66. p.). A sajtóforrásokra való hivatkozás esetén olyan alapadatok hiányoznak, mint például a cím és a szerző – bár utóbbiit gyakran nem hozták a ko-

7 MÉREI Gyula (főszerk.): Magyarország története. 5/2. köt. 1790–1848. Bp., Akad. K., 1980. 245. p.

8 BEDNANICS Gábor: „Itt a jövő vasútat várja mind...” A szerkezettől a tárgyon át a hálózatiig. In: BALÁZS – MOLNÁR, 2017. 126. p.

rabeli lapok (például 110. p. 44–45. jegyzet, 116. p. 56–57. jegyzet stb.). Mindezek a szerkesztői felöltséget vetik fel! A formai, szerkesztési észrevételek ellenére érdekes olvasmány a tanulmánykötet, amelyen végig kiérződik a vasút iránti érzelmi kötődés, ezért elsősorban azok figyelmébe ajánlom, „akiket a mozdony füstje megcsapott”.

Kalocsai Péter

Fűzfa Balázs: *Kifelé a ködből.* Írások Ottlik Géza műveiről. Savaria University Press, Szombathely, 2017. 172 old.

Fűzfa Balásznak ez a könyve szerves folytatása Ottlik-monográfiájának (»...*Sem azé, aki fut.*«), ebben is újabb és újabb háromszögelési pontokról próbálja bemérni az *Iskola* világirodalmi helyét (magasságát és mélységét). Ez alkalommal is alázatos szolgálattal regisztrálja mindazt, amit az Ottlik-szakirodalom gurujai és kismesterei Ottlik műveiről megállapítottak, és ebbe a szövedékbe kellő szerénységgel beleszővi – hozzáadott értékeként – a maga gondolatait.

Továbbgondolkodja az *Iskola* posztmodernitását. Megállapítja, hogy „az *Iskola* polifóniája még hagyományos hallással lekottázható, a Buda-hoz már posztmodern hallásra van szükség”. Máshol úgy látta az *Iskolát*, hogy ez egyfelől az öntükröző narratíva klasszikus nagyregénye, másfelől az első magyar szépirodalmi jellegű hiperszöveg, egy pseudo-hiperregény. Számomra az a megfogalmazása legelfogadhatóbb, mely szerint az *Iskola* inkább a „posztmodern előtti utolsó pillanat”, mint maga a posztmodern.

Roppant izgalmas felvetése Fűzfának, hogy az *Iskola* egy három műből (*Továbbélők*, *Iskola*, *Buda*) álló nagyobb epikai egység része, a *Buda* egy részletének felnagyítása. Jól érzékeli, hogy a *Buda* sokaknak még nincs fülük. Azzal az – egyébként gyönyörű – megállapításával, mely szerint „Ha az *Iskola* a gyűlölet, a kegyetlenség, az erőszak, a rettenet enciklopédiája, akkor a Buda a köréje rajzolt szeretet-égbolt, a lehetőség birodalmának megsejttetése”, csak részben értek egyet. Medve kézírata lelegején az egyértelmű és mégis titokzatos római levélbeli „Nem azé, aki akarja, sem azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené” szerepel. Ugyanúgy, mint a János evangélium lelegején szereplő „Kezdetben volt az ige” alapértelmezi az egész evangéliumot, itt a kegyelem (ha tetszik, a jóindulat, gondoskodás, szeretet) fogja és lengi át az egész történetet, melynek a vége az lesz, hogy „mégis minden csodálatosan jól van, ahogy van”. Fűzfának az az értelmezése, mely szerint „a szabadság nem azé, aki akarja, hanem aki kivívja magának”, sajnálatosan rövidre zárja, lebenítja a Róma 9:6 sokjelentésű titkát. Az isteni könyörület „önkényessége” (vagyis inkább: szabadsága) nem korlátozza az ember szabadságát, és így akaratát és futását sem. Amikor Fűzfa arról ír, hogy „ezt a mondatot akkor tudják csak olvasni a regény szereplői, ha kint vannak az iskolából a szabadság birodalmában”, elismeri, hogy az *Iskola* világában is ott a lehetőség, és akkor is, amikor kijelenti, hogy ez a regény „természetesen a szabadságról szól”. Ez a „természetesen” engem Köves Gyuri szavajárására is emlékeztet, valamint arra, hogy a gyűlölet, a kegyetlenség, az erőszak, a rettenet világában, akár a *Sorsalanság* még rettenetesebb világában, az *Iskola* „táborában” is jelen vannak a könyörület megnyilvánulásai: a barátság-szövedékek, a Trieszti Öböl, a kegyelmi ajándékként érkező hóesés. Jól látja Fűzfa, hogy „Ottlik megteremtette az »Ottlik-narratívá«-t, ami pedig nem más, mint egy olyan mentális-emotív rendszer, melynek mentén végiggondolható az emberi létezés egésze.”

Nagyon izgalmas az *Iskola* és Lázár Ervin dömdödömjei, valamint Pilinszky és Ottlik misztikái hasonlóságának felvetése. Az *Iskola* és a *Négyszögletű kerek erdő* dömdödömjei közötti „korrelációt” Fűzfa filológiai műveletekkel bizonyítja „pontosan, szépen”. Ottlik és Pilinszky együtt-járását már jóval inkább csak intuíciójára hagyatkozva. Hasonlóképpen „meredeknek”, de hasonlóképpen elfogadhatónak tartható az a tézis, mely szerint „a megszakítotttság éveiben Ottlik–Kormos–Pilinszky–Nemes Nagy–Weöres–Lázár-féle »gyermekirodalom« allegorizáló társadalomkritikaként is értelmezhető”. (Hasonlóképpen bizonyára kimutatható lenne Wim Wenders és Fassbinder szellemi rokonsága is, de a *Berlin fölött az ég* Fassbindernek ajándékozása Fűzfa részéről már védhetetlen nagylelkűség.)

Van abban jócskán igazság, hogy az *Iskolát* „nem olvassák tömegek, ebben az értelemben nem »népszerű irodalom«, ám választhatóan kötelező tananyag középiskolában, azaz a szó klasszikus értelmében mégis csak sokak szellemi tápláléka lehet”, valamint abban is, hogy az *Iskola* egyfelől klassziczálódott, másfelől – ha nem is vált lektúrré – de szélesebb olvasóközönség számára is szellemi izgalmat kínáló olvasmányként maradhatott jelen. Az azonban már vitatható, hogy az *Iskola* „a diákok által is kedvelt tananyaggá” vált. Magam inkább úgy fogalmaznék, hogy az *Iskola* kötelező vagy ajánlott olvasmánnyá válás dicsőségével óhatatlanul együtt járó hátrányával együtt is aktív szereplője lett a magyar olvasástörténetnek. Sokak számára az addig csak a túrt kategóriába sorolt műveknek – mint az *Iskola* mellett például *A Mester és Margarita* vagy *A legyek ura* – tananyaggá és iskolai olvasmánnyá válva megszűnt szabadon választható státusuk. A Micimackó – vagy Harry Potter-kultuszhoz képest Ottliké inkább csak szubkultúrák szubkultusza. Igaz, hogy a kétezres évek elején – az egyszerre örvendetes és kontraproduktív iskolai szelíd erőszak hatására – a huszoneves, felső fokon tanuló vagy diplomás fiatalok közel fele olvasta az *Iskolát*, de az összlakosságnak már csak 8 százaléka. 2001-ben Nagy Attila 1200 15-17 éves fiatal között csak egyetlen Ottlik-olvasóval találkozott. A mai könyvtár-tag Ottlik-olvasók kétharmada már csak „kötelezően olvasta”. Fűzfának az „Ottlik regénye remekmű mind a recepció, mind az olvasóközönség szerint” megállapítását is árnyalni kell. Gereben Ferenc kutatása szerint a regény kedveltségének mértéke 1–5-ös skálán 3.5–3.9. Saját kutatásomban az *Iskola* művészi értékét 1–5-ös skálán a katonai középiskolások 3.0-ra, a szakmunkástanulók 3.1-re, az idős olvasók 3.1-re, a katonatiszti főiskolások 3.5-re, a gimnazisták 4.1-re, a magyar szakosok 4.3-ra taksálták, csak a magyartanárok 4.7-es minősítése felel meg a remekíróknak kijáró elismerésnek.

A legteljesebb mértékben igaza van Fűzfa Baláznak abban is, hogy világunk – még a gyűlölet, a kegyetlenség, az erőszak és a rettenet enciklopédiájának is tekinthető *Iskola* ellenére is –, az „ottlikitalan világ” az ottliki szemrebbenések, ülepen billentések, tényérmelegben őrzött kézfogások és az egymás felé induló tekintetek, vagyis az ottliki kegyelmi epifániák nélkül valóban kedvetlen, humortalan, derű nélküli, zavaros és bugyuta, tapintat nélküli világ lenne. **Kamarás István**

Fűzfa Balázs: Szavak és szóközök. Beszélések, vélemények, tünődések. Savaria University Press, Szombathely, 2017. 352 old.

Az egyik nap a postás csöngetett zuglói házunk kapuján, mert ha a pakk nem fér a ládába, csönget. Nehéz küldemény, súlyosabb, mint amilyenek eddig jöttek, hangsúlyozta. Értettem a szóból, járt a szervízdíj. Nem titok: a recenzens közreműködött „A 12 legszebb magyar vers”-sorozatban, a francia verziókkal is bizonyítva a magyar líra egyetemességét, az „élményközpontú” irodalomtanítási koncepciót, technológiát pártolta, a tankönyvek megismertetésében, lektorálásában részt vehetett. Fűzfa Balázs munkáját folyamatosan figyelemmel kíséri. S mondhatja – mondhatom –, az idén megjelent kötetek, plusz a díjazott DVD: *Élmények (b)irodalma*, összefüggnek. Itt most azonban csak a fenti című terjedelmes könyvvel foglalkozom.

Már az első (bele)lapozások után látszik: valóban súlyos *Szavak* gördülnek, a szövegek tárgyukban gazdagok, változatosak, ám egy irányba húznak. És ennyi munka után: „tünődések”, még mindig. A 351 oldalas, jó nyomdai megoldással könnyen forgatható könyvbe az „elmúlt bő fél évtized termései (...) kerültek be”, ahogy a szerző az előszó helyett közli. Itt köszönetet mond mindazoknak, akik munkáját segítették. (Mesterek, Tanárok, Barátok, Tanítványok, Szerkesztők)

Az első rész: előadások, interjúk. Központi gondolatkör: a „Kreativitás, produktivitás, kultúrakezelés a digitális korban”. „Interneten innen és túl”. A fejezet a kihívó „Ágyó, Gutenberg!” címet viseli, de aztán a szerző alaposan körüljárja, hogy az „eltévedt embert” miként lehet terelni önmaga megismerése felé, hogy „a tanítást a gyermek élményként élje meg!” Aztán jönnek a vallomások mesterekről, tanárokról, barátokról, akik „fényből és értelemből” csomagolták az útravalót. A szónak nincs határa, betűk tűnnek elő a végtelenből, recenziók, előszók, kiállításmegnyitók, fülszövegek formájá-

ban. (Illőn szerény büszkeséggel fedezem fel az 5. Tanári noteszkönyvemről szóló ismertetés beavó-gatását, amelyben megtörtént „pedagógus-íróvá” avatásom.) Az utolsó részben hangulatok, vélemények sorjáznak, „Tejüvegen innen és túl”.

A *Szóközök* nyomán (is) sok érdekességre bukkanunk. Átgondolt, mérnöki, művészi kom-pozíció. Az új kötet (az irodalomelméleti, tanulmányírói munkák után) az irodalomtanítás felé veszi az irányt, odateszi a hangsúlyokat. Kommunikációs (vagy forгатás-metodikai) szempontból nézve: a stáb átmegy a túoldalra, a kamera a munkadarabok *fogadását* mutatja be. Teljesedik a látkép, terjesz-kedik-magasodik az építmény. Nemcsak az alkotó mint közlő jelenik meg (hatalmas a termés), hanem az érzékelhető, hogy milyen a befogadás. Így lesz teljesebb az alkotás – mennyisége, minősége – ér-téke! Számos kiérlelt tapasztalat, józan megítélés, szakmai előrelátás olvasható az irodalomtanítás (egyáltalán az oktatás) érdekében, amelyek igazolódtak, illetve hiányuk igazolódtott. Külön témasorban lehetne listázni ezeket. Az irodalom mint tantárgy presztízse „elég erősen megtépázódott az utóbbi évtizedekben” (164.). A tanárok sem vétlenek, nem élnek az adott lehetőségekkel (kompetencia), holott a „megoldás a tanár keze ügyében van” (102.). A rendszerre vonatkozó kritikák közül: amikor „a hatalom arroganciája” lesöpri „sok-sok ember több évtizedes fejlesztői munkáját” (160.). Ehhez most csak egy friss, az oktatás (újabb) megújítása kapcsán: a miniszteri biztos asszony tervei sorában sok „probléma” visszaköszön, az „újdságok” között nem említi a magyar fejlesztői munkákat, ered-ményeket. (*Heti Válasz*, 2017. szeptember 27., *Magyar Idők*, 2017. október 2.) Megint kezdődik min-den előlről? A Zsolnai József halálára írt nekrológ lábjegyzetében (199.) utalás egy szomorú tényre: a *Köznevelés* 2011.01.28. (20–21. old.) száma digitális formában nem érhető el.

Ehhez kapcsolódóva egy tudós véleményénél kell hosszabban elidőzni, mely elméleti hát-terként, alapjaiban fogja át Füzfa Balázs munkásságának lényegét. (Ötvös Péter interjúja Freund Ta-mással a mindennapi katarzistról. *Magyar Idők*, 2017. szeptember 16.) Többek között arról folyik a diskurzus, hogy ha nincs felesleg az agyunkban, milyen hatékonysággal dolgozzuk fel az ingereket. „– Messze nem használjuk ki a lehetőségeket. Ha megtanulnánk, hogyan vonjuk be a külső informá-ciók eltárolásába belső világunkat, azaz érzelmeinket, motivációinkat, ha hagynánk időt, hogy ez a belső világ ráüssé pecsétjét a külső környezeti információcsomagokra, akkor ezeket később sokkal könnyebben hívhatnánk elő. Hatékonyabban működnénk, ha *belső világunk gazdagabb lenne érzel-mekben*, motivációkban, ha pozitívan gondolkodnánk, vágynánk az új ismeretekre. Biztos, hogy mind-annyiunknak van hová fejlődni. Amikor leül a gyerek a számítógéphez, jó esetben még tudja, mit keres a világhálón. Keresés közben azonban elkalandozik, majd órák múltán azt sem tudja, hogy ko-rábban miért ült a géphez. Közben teleírja az agyát haszontalan információkkal, amelyekhez nem társul belső világának impulzusa. Ezen órák élményanyaga nem hívható elő, nem használható a ké-sőbbiekben. A tudatos ember ellenben arra törekszik, hogy minél könnyebben előszedje az elraktá-rozott információkat. Ezekhez pedig az *érzelmileg hozzáadott érték* a kapaszkodó. Minél több ilyen *kapaszkodóval ruházzunk fel egy emléket*, annál több másik emlékünkkal áll majd kapcsolatban, annál többet vonhat be a gondolkodás folyamatába. Megtanulhatunk hasznosabban tanulni, kreatívabbnak lenni, de ehhez a *belső világunkat kell fejleszteni.*” (*Kiemelések tőlem.*)

Az agykutató állítja, ha a gyerekeket mindennap érné valamilyen művészeti élmény, előrébb tartanánk. Nos, ahogy én ismerem a Füzfa-pedagógiát, s ahogyan az kitűnik e kötetből is: tankönyvei, tanítási eljárásai nagyban hozzájárulnak az „érzelmileg hozzáadott kapaszkodók” kialakításához.

Akkor a címbeli és után, tovább. Teljesedik a mű, de... a forгатás-metodikát nézve, még jö-hetne egy (két) csavar:

1) *Névmutató*, például. Hatalmas munka, de elkerülhetetlen. A résztvevők, a közreműködők, a sze-replők – az építmény munkásai nevét (pozíciótól, sarzítól függetlenül) falra véсни érdemes. Legalábbis névmutatóban rögzíteni.

2) Elkelné a Füzfa Balázsról készült írások *jegyzéke*. Lehet témakörök vagy műfajok szerint. Mint ahogy Madarász Imre, a kiváló irodalomtörténész csinálja. Sokan furcsállják e módszert, ám az nem-csak látványos, de rendkívül hasznos is. A rendezett lista elérhető a neten. Ez a jegyzék plasztikusan jelenítené meg a munkásság építményét (kik foglalkoznak vele, az ellenvéleményezésekkel, az ellen-

véleményezőkkel együtt), ez mind növeli a munkásság értékét. És kutatási szempontból is hasznos. (Esetleg egy monográfiához.)

Es mocsorog egy újabb nagy téma: az IROM (Irodalomtanítás Innovációjának Országos Műhelye) története – az IROM 6 konferenciája. Beváltak-e a szervezők reményei: „hogy az IROM egyre bővülő tábort tudhat majd maga mögött, s hatékonyan szólhat bele az irodalom tanításának hazai alakulástörténetébe” (?).

Izgalmas tanítástörténet (?) bontakozik ki, belülről, a benne-dolgozás hitelességével. A koncepciózus szerző nem bíz semmit a véletlenre, a hátsó borítón összegzi üzenetét. A „nagytakarítás”, az összegzés időben történt.

Egy „fél” életmű egy részébe pillanthattunk be ezzel a recenzióval, egy könyvet kibontva máris többet ajánlottunk az Olvasónak. Van még munka, jól tudja ezt Fűzfa. Ahogy én ismerem, nem áll meg a „fél” életműnél. Elszánt és elkötelezett. Folytassa, Balázs!

Sz. Tóth Gyula